

УДК 159.953.3

ПРОПОЗИЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ АВТОБІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ ПРО ТРАВМАТИЧНІ ПОДІЇ

Шевчук О.П., аспірант
кафедри загальної та соціальної психології
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті відображено теоретичний і емпіричний аналіз особливостей пропозиційної структури травматичної пам'яті особистості. Проаналізовано погляди вчених на особливості тлумачення поняття «психологічна травма». Розроблено модель травматичної пам'яті на основі пропозиційної моделі репрезентації знань. Розроблено трьохрівневу шкалу нормативів для структурних елементів пропозиції в автонаративах травматичного змісту. Зроблено висновок, що при описі травматичного досвіду людина велику увагу надає опису свого ставлення до неї. Встановлено, що автобіографічний наратив є психолінгвістичним засобом реорганізації травматичної пам'яті.

Ключові слова: травматична пам'ять, травматична подія, пропозиційна структура, аргумент, предикат, контекст, посттравматичний стресовий розлад, психічна травма.

В статье отражен теоретический и эмпирический анализ особенностей пропозициональной структуры травматической памяти личности. Проанализированы взгляды ученых на особенности толкования понятия «психологическая травма». Разработана модель травматической памяти на основе пропозициональной модели репрезентации знаний. Разработана трехуровневая шкала нормативов для структурных элементов в автонаративах травматического содержания. Сделан вывод, что при описании травматического опыта человек большое внимание уделяет описанию своего отношения к нему. Установлено, что автобиографический нарратив является психолингвистическим средством реорганизации травматической памяти.

Ключевые слова: травматическая память, травматическое событие, пропозициональная структура, аргумент, предикат, контекст, посттравматическое стрессовое расстройство, психическая травма.

Shevchuk O.P. PROROSITIONAL ANALYSIS OF AUTOBIOGRAPHICAL NARRATIVES ABOUT TRAUMATIC EVENTS

The article shows the theoretical and empirical analysis of the features of the propositional structure of traumatic memory of the individual. Analyzed the views of scientist of the interpretation of the features of "psychological trauma". Developed the model of traumatic memory on the basis of propositional model knowledge representation. Developed a three-level scale of standards for structural elements of the proposal in autobiographical narrative with traumatic content. Concluded, that in describing the traumatic experience a person gives much attention to the description of his attitude towards it. Established, that autobiographical narrative is a psycholinguistic means of reorganization of traumatic memory.

Key words: traumatic memory, traumatic event, propositional structure, argument, predicate, context, post-traumatic stress disorder, trauma.

Постановка проблеми. Сьогоднішня ситуація, яка склалася на теренах України, збільшує імовірність психологічної травматизації населення. Такі характеристики теперішніх подій, як неочікуваність, стресогенність, не контрольованість, призводять до психологічних змін особистості у вигляді дезадаптивності, депресій, перебування в стані постійної напруги і страху, формування травматичної пам'яті, як наслідок – проблеми в особистісному, професійному житті. Найбільш схильними до психологічної травматизації є особистості, які знаходяться в зоні бойових дій (як учасники, так і мирні жителі), були об'єктами насилля, втратили близьких, рідних, друзів, були позбавлені певних матеріальних речей. Однак актуальність цієї проблеми не вичерпується неспокійністю на сході Укра-

їни. Кожна пересічна людина не застрахована від переживання травматичних подій, а у зв'язку з напруженою ситуацією в країні, що формує негативний емоційно-психологічний клімат усього населення, стресогенний фактор (навіть невеликої сили дії) може спричинити виникнення травматичної пам'яті, вчасне не проведення реорганізації якої веде до деструктивних особистісних змін. Таким чином, питання шляхів роботи з травматичною пам'яттю постає з великою актуальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених приділяли увагу вивченню поняття психологічної травми. У психологічному словнику зазначається: «Травма психічна – тимчасове або стійке порушення психіки внаслідок надмірного психічного впливу» [4]. Згідно з поглядами

В.Б. Шапара, причини і симптоми психічних і нервових захворювань утворюються у вигляді залишків, осаду і слідів афективних переживань, які сильно впливають на психіку, діяльність психіки і поведінку особистості [6]. Т.С. Кириленко наводить подібне за змістом визначення: «Психічна травма – це особливий вид травми, пов'язаний з важкими переживаннями, які можуть призвести до депресій, неврозів та інших хворобливих реакцій» [1]. А.М. Маслюк ідентифікує психічну травму як психологічно важку, травмуючу подію, що викликає глибокі переживання, з якими непросто впоратися. Вони тягнуть за собою далекосяжні, непередбачувані наслідки [3]. Отже, психічна травма – це процес переживання емоційно-значущих подій негативного характеру, які в тій чи іншій мірі призводять до порушення нормального функціонування психіки людини.

Однак питання, яким чином і в якому вигляді перенесена травма зберігається в пам'яті особистості, залишилося поза увагою вчених. За основу зберігання травматичних подій у пам'яті особистості було взято пропозиційну модель репрезентації знань, яка була адаптована під наше дослідження. Спогад про перенесену травму трансформується в травматичну пам'ять – це психічний процес і результат відображення, збереження та відтворення травматичного досвіду.

Відтак, **мета статті** полягає у встановленні особливостей пропозиційної структури травматичної пам'яті.

Виклад основного матеріалу дослідження. В експериментальному дослідженні взяло участь 206 осіб віком від 19 до 25 років, серед яких 70 чоловічої і 136 жіночої статі. Було використано наступні методики: автонаратив на тему: «Травматична подія в моєму житті»; Місісіпська шкала для оцінки посттравматичних стресових реакцій (Н.М. Кеан, Дж.М. Кеддел, К.Л. Тейлор) [5].

Пропозиційний аналіз автонаративів здійснювався на основі положень Дж.Р. Андерсона і Дж. Бауера [2]. Усі отримані автонаративи піддавались аналізу на предмет наявності наступних пропозиційних структур:

1.1. Факт (Ф).

1.1.1. Аргумент (А) (представлений у тексті іменником і відображає ключову діюву особу, предмет чи явище речення, залежно від типу ділиться на інтернальний і екстернальний).

1.1.2. Предикат (П) (висвітлює дані, що саме думають про аргумент чи якому впливу він піддається).

1.1.2.1. Відношення (В) (представлено в тексті дієсловами, прикметниками, прислівниками, сполучними частками).

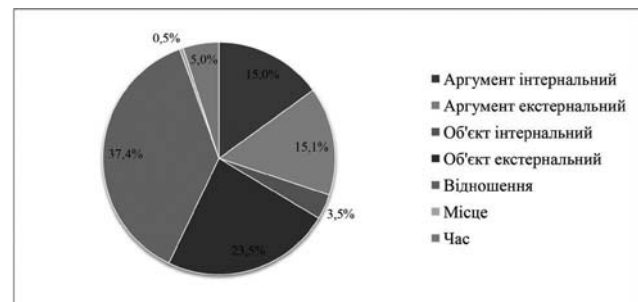
1.1.2.2. Об'єкт (О) (представлений у тексті іменником і відображає предмет (чи особу), на який спрямовано дію, думку, або пов'язаний з певною діяльністю, залежно від типу ділиться на інтернальний і екстернальний).

1.2. Контекст (К).

1.2.1. Місце (М) (висвітлює інформацію, де саме подія мала місце).

1.2.2. Час (Ч) (надає інформацію про час виникнення і тривалість дії травматичного фактору).

Варто зазначити, що не всі частини мови в реченні бралися до уваги, оскільки нас цікавили макропропозиції речення, тому при підрахунку структурного елемента предиката-відношення, аналізувалися дієслова. Прикметники, прислівники, сполучні частки застосовуються уже на рівні мікропропозицій, які для нашого дослідження не несуть емпіричної значущості. Отриманий відсотковий розподіл структурних елементів пропозиції представлено на рис 1.

Рис. 1. Відсотковий розподіл структурних елементів пропозиції за методикою автobiографічного нарративу на тему: «Травматична подія в моєму житті»

Отже, структурні елементи пропозицій травматичного змісту мають наступне відсоткове співвідношення:

– 37,4% займає підвид предиката-відношення, який відображає те особливе значення, яке надається самим постраждалим травматичній події. Оскільки відсоток предиката є досить значущим, то це є свідченням того, що людина при описі травматичної події надає особливе значення відображенню свого ставлення до пережитої ситуації, діям, які були прийняті;

– 23,5% займає підвид предиката – екстернальний об'єкт (предмет, на який спрямована дія, або предмет, пов'язаний з дією). Екстернальний об'єкт відображає людей, предмети, явища, які мали стосунок до перебігу травматичної події. Високий показник за структурним елементом

свідчить про надання великої ваги зовнішнім обставинам. При описі діагностований дає детальний опис тих предметів, з якими він стикнувся в травматичній для нього ситуації, і їхнього впливу на її перебіг;

– 15,1% займає екстернальний аргумент, який відображає головних учасників травматичної події. У випадку екстернальності аргументу в побудові речення оповідач приписує саме зовнішнім факторам головну роль у перебігу стресових подій. Також можливі високі показники за цим елементом у разі опису події, яка сталася не з оповідачем, а з іншою (найчастіше референтною) особою чи предметом;

– 15% займає інтернальний аргумент, який відображає діагностованого як головного дійового персонажа. Досліджувані, які при написанні автонаративу часто використовують займенники, надають великої ваги собі, тим самим роблячи акцент на власній персоні і зациклюючись на проблемі.

– 5% займає структурний елемент контексту – час. Оскільки відсоток невисокий, то можна говорити, що при опису травматичних подій діагностовані не так часто використовують його;

– 3,5% займає підвид предиката – інтернальний об'єкт. Використовуючи цю конструкцію побудови речення, людина пише про себе, але надає собі другорядну роль. Іншими словами, саме зовнішні сили впливають на перебіг травматичної ситуації, а оповідач є або спостерігачем, або жертвою, і не приписує собі активності.

– 0,5% займає структурний елемент контексту – місце. Низький відсоток свідчить про ігнорування місцевості виникнення травматичної ситуації, а тому – і про малу вагу при її перебігу.

Таким чином, описуючи пережиту травматичну подію, людина найбільше звертає увагу на своє ставлення, дії, думки, які були на момент травматизації і після нього.

В ході підрахунку було виявлено, що кількість макропропозицій у реченні приблизно дорівнює кількості відношень. Таким чином, середня кількість пропозицій у текстах про травматичні події – 11.

На основі отриманих даних була розроблена трьохрівнева шкала нормативів для структурних елементів, застосованих у текстах про травматичні події. Дані представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Трьохрівнева шкала нормативів для структурних елементів пропозиції автонаративів травматичного змісту

Структурні елементи пропозиції	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Аргумент інтернальний	0–1,1	1,2–7,6	7,7 і вище
Аргумент екстернальний	0–0,8	0,9–8,3	8,5 і вище
Об'єкт інтернальний	0–0,2	0,3–2,3	2,4 і вище
Об'єкт екстернальний	0–2,2	2,3–11,7	11,8 і вище
Відношення	0–4	4,1–18,1	18,2 і вище
Місце	0–0,8	0,9–3,1	3,2 і вище
Час	0–0,5	0,6–2,4	2,5 і вище

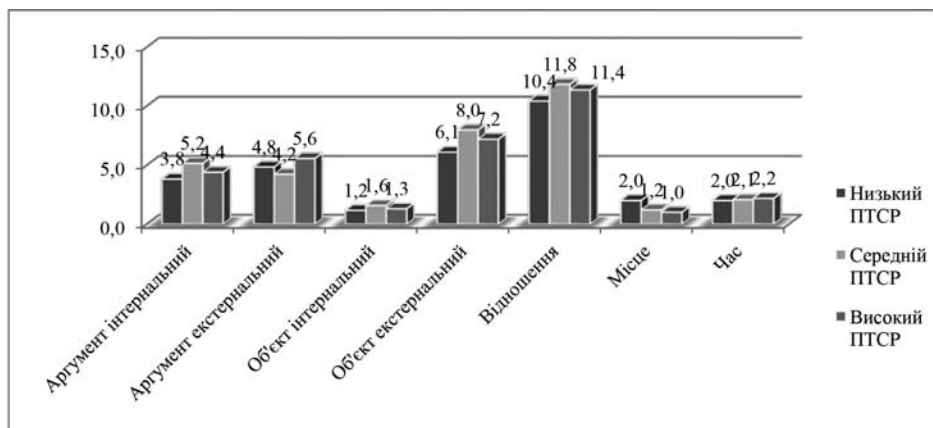

Рис. 2. Середньостатистичні значення пропозиціональних структурних елементів залежно від рівня ПТСР

Сформована шкала може бути орієнтована при роботі з травматичною пам'яттю, висвітленою у вигляді тексту.

Цікавим і досить інформативним є аналіз кореляційних зв'язків між пропозиційними показниками тексту і посттравматичним стресовим розладом.

Таблиця 2

Кореляційний аналіз взаємозв'язків між пропозиційними показниками автобіографічного нарративу на тему: «Травматична подія в моєму житті» і Міссісіпською шкалою для оцінки посттравматичних стресових реакцій

Пропозиційні показники			ПТСР	
Факт	Аргумент	Інтернальний	0.1399	
		Екстернальний	0.0289	
	Предикат	Об'єкт	Інтернальний	0.1381
			Екстернальний	0.1529
Відношення			0.0738	
Контекст	Місце		-0.3280	
	Час		0.0203	

Високі показники посттравматичного стресового розладу мають статистично-значущі кореляційні взаємозв'язки із інтернальним аргументом ($r=0,139$, $p<0,05$), інтернальним об'єктом ($r=0,138$, $p<0,05$), екстернальним об'єктом ($r=0,152$, $p<0,05$) і негативно корелює з місцем ($r=-0,328$, $p<0,05$). Таким чином, описуючи травматичну подію і вживаючи велику кількість пропозицій, які стосуються власного Я, другорядних зовнішніх речей, які мали стосунок до перебігу травматичної ситуації, опускання деталей стосовно місця події, свідчить про емоційне неблагополуччя діагностованого.

Отримані кореляційні залежності підтверджуються середньо груповими показниками в залежності від рівня ПТСР (див. рис. 2.).

Виявлено, що показники інтернального аргументу, інтернального об'єкту, екстернального об'єкту на позицію вищі при середньому і високому рівні ПТСР.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Отже, отримані результати свідчать, що при опису травматичного досвіду людина велику увагу надає опису свого ставлення до неї. Високий відсоток структурного елементу відношення відображає те особливе значення, яке надається самим постраж-

далим травматичній події. Оскільки автобіографічний нарратив є психолінгвістичним засобом реорганізації травматичної пам'яті, то використання великої кількості відношення можна вважати шляхом реорганізації травматичної пам'яті. Позитивні кореляційні зв'язки з інтернальним аргументом, інтернальним об'єктом свідчать, що надмірна зацикленість на власній персоні (як у головній, так і в другорядній ролі) спостерігається при високому рівні посттравматичного стресового розладу, що є індикатором нереорганізованості травматичної пам'яті. Тобто, описуючи негативний досвід і пропускаючи його через себе, людина тим самим намагається впорядкувати його до уже існуючого набору знань. Високі показники екстернального аргументу відповідають високим показникам ПТСР: людина намагається побороти негативний спогад шляхом детального опису оточення, яке мало місце при травматичній ситуації. Опис місця зустрічається серед респондентів з низьким рівнем ПТСР, що є свідченням того, що за наявності реорганізованої травматичної пам'яті людина надає значення місцю події. Пропозиційний аналіз є досить потужним інструментом при діагностиці і роботі з людьми, у яких сформувався травматична пам'ять у силу надстресових подій. Перспективу ми вбачаємо в подальшому дослідженні психолінгвістичних засобів діагностики і реорганізації травматичної пам'яті особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кириленко Т. С. Пошук гармонії: емоційні переживання та стани особистості (вчинково-орієнтований підхід) : [монографія] / Т. С. Кириленко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 100 с.
2. Маланов С. В. Методологические и теоретические основы психологии / С. В. Маланов. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2005. – 336 с.
3. Маслюк А. М. Аналіз переживання кризових ситуацій / А. М. Маслюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Вип. 5. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – С. 265–278.
4. Психологія: терміни, поняття визначення: словник-довідник / [Г. В. Ложкін, І. Я. Коцан, В. А. Бараннік, В. В. Подляшаник] ; заг. ред. Г. В. Ложкіна. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 188 с.
5. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар – Х. : Прапор, 2005. – 640 с.